

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Moroccan-Dutch adolescents' emotional functioning : in between cultures?

Novin, F.S.

Citation

Novin, F. S. (2011, June 16). *Moroccan-Dutch adolescents' emotional functioning : in between cultures?*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/17713>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/17713>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nederlandse samenvatting

Uit crosscultureel onderzoek is bekend dat de cultuur waarin men opgroeit van jongs af aan invloed heeft op emotie-ervaringen en emotie-uitingen. Veel minder bekend is in welke mate cultuur invloed heeft op emoties wanneer kinderen van jongs af aan opgroeien met twee culturen die tegenstrijdige verwachtingen over emotie-ervaringen en -uitingen met zich meebrengen. Het doel van dit proefschrift was om inzicht te krijgen in het emotioneel functioneren van Marokkaans-Nederlandse adolescenten (12-18 jaar) in vergelijking met hun autochtoon-Nederlandse en autochtoon-Marokkaanse leeftijdsgenoten. In hoeverre zitten Marokkaans-Nederlandse jongeren emotioneel in een culturele spagaat, waarbij hun emotioneel functioneren anders is dan dat van hun Nederlandse en Marokkaanse leeftijdsgenoten? In de verschillende onderzoeken in dit proefschrift zijn vier belangrijke aspecten van emotioneel functioneren onderzocht: emotioneel bewustzijn, erkenning van sociale emoties, emotie regulatie en communicatie van negatieve emoties. Om inzicht te krijgen in de culturele positie van het emotioneel functioneren van Marokkaans-Nederlandse jongeren, werden in ieder hoofdstuk eerst autochtoon-Nederlandse (uit de regio Randstad) en autochtoon-Marokkaanse (uit Noord-Marokkaanse regio) jongeren met elkaar vergeleken, alvorens Marokkaans-Nederlandse jongeren aan deze vergelijking toe te voegen.

In **hoofdstuk één** werd het theoretische kader van het proefschrift uiteengezet. Volgens het sociaal-constructivisme is de aard van emoties niet te reduceren tot biologische processen, maar speelt de sociaal-culturele omgeving een belangrijke rol bij de ervaring en uiting van gevoelens. Het socialiseren van emoties begint vroeg in de ontwikkeling, waarbij kinderen culturele regels leren over wanneer welke emoties gevoeld worden en over waar, wanneer en hoe emoties op een gepaste wijze geuit of juist verborgen horen te worden. De inhoud van die emotie regels is 'functioneel' binnen een cultuur; het reflecteert wat er in die cultuur belangrijk gevonden wordt.

Culturele verschillen in belangen worden in de crossculturele literatuur vooral onderscheiden aan de hand van de individualisme-collectivisme dimensie, waarin normen en waarden over sociale relaties enerzijds en over het eigen belang anderzijds centraal staan. Kenmerken van 'de' Nederlandse en 'de' Marokkaanse cultuur maken dit onderscheid goed zichtbaar. Zo valt de Nederlandse cultuur onder de meer individualistisch-georiënteerde culturen, waar waarden zoals autonomie, zelfstandigheid, persoonlijke voorkeuren en meningen hoog in het vaandel staan. Het belang van normen zoals 'jezelf kunnen zijn',

'assertiviteit' en 'vrijheid van meningsuiting' is terug te vinden in de opvoeding van autochtoon-Nederlandse kinderen. De Marokkaanse cultuur is daarentegen meer collectivistisch georiënteerd, waar groepsbelangen vaak belangrijker zijn dan persoonlijke belangen. Kenmerken zoals loyaliteit, respect en groepsharmonie worden binnen deze culturen benadrukt. Deze collectieve eigenschappen blijken vooral binnen de familie of in relatie met naaste vrienden tot hun recht te komen.

Eerdere onderzoeken, die meestal Westerse en Aziatische culturen vergelijken, geven aan dat verschillen in culturele belangen zijn weerslag hebben op wat als gepast emotioneel gedrag beoordeeld wordt en hoe emoties geuit worden. Hoewel er naar ons weten geen eerder crosscultureel onderzoek naar emoties van autochtoon-Nederlandse en autochtoon-Marokkaanse jongeren is uitgevoerd, was de verwachting, op basis van de hierboven beschreven culturele verschillen tussen primaire Nederlandse en Marokkaanse belangen, dat we groepsverschillen in emotioneel functioneren zouden vinden. Aan het begin van ons onderzoek hadden we geen duidelijke verwachtingen over het emotioneel functioneren van de biculturele Marokkaans-Nederlandse groep in vergelijking met de twee autochtone groepen. Onduidelijk was of de emotiepatronen van Marokkaans-Nederlandse jongeren meer overeen zouden komen met die van hun autochtoon-Nederlandse of autochtoon-Marokkaanse leeftijdsgenoten, of er van geen gelijkenis sprake zou zijn.

In **hoofdstuk twee** is aandacht besteed aan het emotioneel bewustzijn van autochtoon-Nederlandse, autochtoon-Marokkaanse, en Marokkaans-Nederlandse jongeren. Emotioneel bewustzijn verwijst naar het inzicht in de eigen emoties en dat van anderen, waarbij verschillende aspecten in onderscheiden kunnen worden, zoals het vermogen om te differentiëren tussen emotie-ervaringen, het identificeren van de oorzaak van emoties, de interesse in de emoties van anderen en het delen van emoties met anderen. Hoewel deze aspecten in meer of mindere mate in verschillende culturen voorkomen, zouden culturele verschillen in hoe emoties gewaardeerd worden ervoor kunnen zorgen dat bepaalde aspecten van emotioneel bewustzijn bijdragen aan het psychologische welzijn van individuen in bijvoorbeeld Nederland, terwijl andere aspecten van emotioneel bewustzijn belangrijk zijn voor het psychologische welzijn voor individuen in bijvoorbeeld Marokko.

In ons onderzoek werden jongeren door middel van vragenlijsten gevraagd naar hun emotioneel bewustzijn, sociaal functioneren (prosociaal gedrag, vertrouwen in anderen en problemen met leeftijdsgenoten) en internaliserende problematiek (depressie en sociale angst). De resultaten laten zien dat aspecten van emotioneel functioneren die te maken hebben met inzicht in de eigen emoties bij alle drie de groepen op dezelfde

manier bijdroegen aan de voorspelling van psychologisch functioneren, zelfs als er gecontroleerd werd voor de invloed van sociaal functioneren. Het vermogen om te differentiëren tussen emoties droeg bij aan *minder* internaliserende problemen, zoals depressie en sociale angst. Het bewustzijn van lichamelijke veranderingen tijdens een emotionele episode, daarentegen, droeg bij aan *meer* internaliserende problematiek.

Culturele verschillen werden vooral gevonden in de bijdrage van interpersoonlijke aspecten van emotioneel bewustzijn. Voor autochtoon-Nederlandse jongeren bleek dat het delen van emoties met anderen en de interesse voor emoties van anderen bijdroeg aan *minder* internaliserende problematiek, terwijl interesse voor emoties van anderen bij autochtoon-Marokkaanse jongeren bijdroeg aan *meer* sociale angst. Deze resultaten suggereren dat voor autochtoon-Nederlandse jongeren aandacht voor emoties in een sociale context gepaster en functioneler is dan voor autochtoon-Marokkaanse jongeren. Opvallend was dat waar autochtoon-Nederlandse en autochoon-Marokkaanse jongeren in de bijdrage van deze interpersoonlijke aspecten van emotioneel bewustzijn op psychologisch welzijn te onderscheiden zijn, het delen van emoties met anderen en de aandacht voor emoties van anderen niet samenhang met internaliserende problematiek van Marokkaans-Nederlandse jongeren. In de volgende onderzoeken onderzochten we één specifiek aspect van emotioneel functioneren: de erkenning van sociale emoties.

In **hoofdstuk drie** onderzochten we in hoeverre onze drie culturele groepen jongeren de sociale emoties schuld, schuld, en de daaraan gerelateerde boosheid erkennen aan de hand van hypothetische situaties die negatieve zelfevaluaties oproepen. Autochtoon-Nederlandse en autochtoon-Marokkaanse jongeren verschilden conform wat uit eerdere crossculturele onderzoeken verwacht kan worden: autochtoon-Nederlandse jongeren rapporteerden vaker schuld dan autochtoon-Marokkaanse jongeren, terwijl autochtoon-Marokkaanse jongeren vaker schaamte rapporteerden. Schuld is als emotie meer geaccepteerd dan schaamte in een individualistische cultuur, omdat het verwijst naar het eigen gedrag dat niet voldoet aan de *eigen* morele maatstaven. Schaamte verwijst daarentegen niet naar gedrag, maar naar de persoon die zich niet aan de *sociale* morele maatstaven heeft gehouden. Voldoen aan sociale maatstaven staat juist meer op de voorgrond in de Marokkaanse cultuur. De verschillen in functie van schuld en schaamte in de twee culturen werd bekrachtigd door onze resultaten die aangaven dat voor de autochtoon-Nederlandse groep schuld, niet schaamte, bijdroeg aan minder gedragsproblemen. Voor de autochtoon-Marokkaanse groep daarentegen droeg schaamte, niet schuld, bij aan minder gedragsproblemen. Boosheid dat gerelateerd is aan schaamte en

schuld, werd in beide groepen het minst vaak gerapporteerd en was niet gerelateerd aan problematiek.

Het patroon van emotie erkenningen van de biculturele Marokkaans-Nederlandse groep blijkt meer overeen te komen met die van de autochtoon-Nederlandse dan met die van de autochtoon-Marokkaanse groep. Zo rapporteerden de Marokkaans-Nederlandse jongeren, net als hun autochtoon-Nederlandse leeftijdsgenoten, vaker schuld en minder vaak schaamte dan hun autochtoon-Marokkaanse leeftijdsgenoten. Bovendien droeg ook bij de Marokkaans-Nederlandse groep schuld, en niet schaamte, bij aan minder gedragsproblemen. Opmerkelijk was echter dat Marokkaans-Nederlandse jongeren, net als hun autochtoon-Marokkaanse leeftijdsgenoten, vaker schaamte dan schuld rapporteerden. Dit suggereert dat de emoties die het meest werden gerapporteerd in twee autochtone groepen adaptief zijn binnen hun groep in termen van hun psychologisch functioneren, terwijl dit niet werd gevonden voor de biculturele groep. Een ander verschil met de twee autochtone groepen was dat alleen voor de Marokkaans-Nederlandse groep boosheid bijdroeg aan meer sociale angst.

In **hoofdstuk vier** begonnen we ons specifiek te richten op boosheid. We onderzochten hoe de drie culturele groepen jongeren met hun boosheid zouden omgaan als het door een leeftijdsgenoot zou worden opgeroepen en in hoeverre die gerapporteerde regulatiestijlen bijdragen aan meer of juist minder gedragsproblemen en sociale angst. Wederom bleken autochtoon-Nederlandse en autochtoon-Marokkaanse jongeren te verschillen op grond wat van hun culturele achtergrond verwacht kan worden. Zo gaven autochtoon-Marokkaanse jongeren na een hypothetische situatie vaker dan autochtoon-Nederlandse jongeren aan dat ze cognitief zouden reflecteren over de situatie en dat als ze de ander zouden confronteren, dat ze de situatie vaker op een rustige manier met de ander zouden bespreken. Deze regulatiestijlen brengen weinig negatieve gevolgen voor de sociale relatie met zich mee. Autochtoon-Nederlandse jongeren daarentegen gaven vaker dan autochtoon-Marokkaanse jongeren aan dat ze op een agressieve manier zouden reageren, een regulatiestijl dat de persoonlijke behoeften duidelijk maakt. Het effect van de diverse regulatiestijlen op psychologische problematiek bleek echter niet te verschillen tussen de autochtoon-Nederlandse en de autochtoon-Marokkaanse groep. Voor beide groepen bleek een agressieve stijl bij te dragen aan gedragsproblemen, terwijl reflectie bijdroeg aan sociale angst. Afleiding zoeken wanneer men boos is bleek een adaptieve regulatiestijl voor beide groepen, omdat het bijdroeg aan minder gedragsproblemen.

Ook in dit onderzoek bleken de emotie(regulatie)patronen van de Marokkaans-Nederlandse jongeren overeen te komen met

die van autochtoon-Nederlandse jongeren. Net als autochtoon-Nederlandse jongeren, gaven Marokkaans-Nederlandse jongeren minder vaak aan te reflecteren over de situatie en te overleggen met de ander dan hun autochtoon-Marokkaanse leeftijdsgenoten, terwijl ze vaker agressie zouden gebruiken als regulatiestijl. Wel moet opgemerkt worden dat de mate waarin Marokkaans-Nederlandse jongeren zich identificeerden met de Nederlandse dan wel de Marokkaanse cultuur, invloed had op hun manier van omgaan met boosheid. Hoe meer zij zich identificeerden met de Nederlandse dan wel de Marokkaanse cultuur, hoe meer overeenkomsten hun emotieregulatiepatroon had met die van de autochtoon-Nederlandse groep. Bovendien was opvallend dat de invloed van de regulatiestijlen op hun psychologische welzijn op diverse punten verschilde met die van hun autochtoon-Nederlandse en autochtoon-Marokkaanse leeftijdsgenoten. Hoewel een agressieve stijl ook bijdroeg aan meer gedragsproblematiek en reflectie bijdroeg aan meer sociale angst, bleken geen van de regulatiestijlen een adaptieve functie te hebben door aan minder problematiek bij te dragen. De agressieve stijl bleek zelfs ook bij te dragen aan meer sociale angst voor de biculturele groep.

In **hoofdstuk vijf** gingen we dieper in op hoe jongeren hun boosheid communiceren naar een leeftijdsgenoot door ze korte hypothetische conflictsituaties voor te leggen. Conform aan onze verwachtingen en aan crossculturele literatuur, bleken autochtoon-Nederlandse en Marokkaans jongeren te verschillen in hun boosheidscommunicatiestijlen. Hoewel de jongeren aangaven zich even boos te voelen, rapporteerden autochtoon-Marokkaanse jongeren vaker dan autochtoon-Nederlandse jongeren hun boosheid op een indirecte manier te uiten, door hun ongenoegen op een subtiele manier duidelijk te maken. Autochtoon-Nederlandse jongeren, daarentegen, zouden hun boosheid vaker op een directe of zelfs agressieve manier aan de ander duidelijk maken. Hoewel het merendeel van beide groepen een positieve of verklarende reactie van de ander terug verwachtte, verwachtten autochtoon-Marokkaanse jongeren dat hun gevoel van boosheid meer zou verminderen na de verbale communicatie met de ander dan dat autochtoon-Nederlandse jongeren dat verwachtten. Wel gaven autochtoon-Marokkaanse jongeren vaker aan dat de vriendschap over zou zijn dan de autochtoon-Nederlandse jongeren.

Wederom bleken er nauwelijks verschillen tussen de Marokkaans-Nederlandse en autochtoon-Nederlandse groep in emotiepatronen. Dit keer waren niet alleen de boosheidscommunicatiestijlen, boosheidsvermindering en gevolgen voor de vriendschap van de Marokkaans-Nederlandse jongeren gelijk aan die van autochtoon-Nederlandse jongeren, maar ook aan die van autochtoon-Marokkaanse jongeren. Dit betekent dat hun patroon

van boosheidscommunicatie exact tussen de autochtoon-Nederlandse en autochtoon-Marokkaanse groep inzat. Met andere woorden, de manier waarop zij hun boosheid communiceren naar een leeftijdsgenoot zou niet opvallen binnen een autochtoon-Nederlandse dan wel een autochtoon-Marokkaanse groep van leeftijdsgenoten.

In ons laatste onderzoek, zoals beschreven in **hoofdstuk zes**, hebben we communicatiestijlen verder onderzocht door autochtoon-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse adolescenten in een computerspel samen te laten spelen met een leeftijdsgenoot. Het computerspel was zo geprogrammeerd dat er in werkelijkheid geen leeftijdsgenoot was en dat het frustratie en boosheid bij de participanten zou oproepen. Participanten konden via chat op de zogenaamde ander reageren en de inhoud van die chatreacties werd achteraf geanalyseerd. Dit was het enige onderzoek dat niet is uitgevoerd bij Marokkaanse jongeren in Marokko.

De resultaten geven conform onze eerdere resultaten aan dat er veel overlap is tussen de communicatiestijlen van autochtoon-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren. De enige verschillen waren dat autochtoon-Nederlandse vaker dan Marokkaans-Nederlandse jongeren een positieve reactie gaven voordat de zogenaamde ander provokeerde en dat Marokkaans-Nederlandse vaker dan autochtoon-Nederlandse jongeren zelfbeschermende reacties gaven tijdens de provocerende acties door de ander. Wel was opvallend dat persoonlijkheidskenmerken, zoals gevoel van zelfwaardering en gevoel van controle over situaties, verschillend bijdroegen aan de communicatiestijlen van autochtoon-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren. De resultaten suggereren dat gevoel van controle voor de Marokkaans-Nederlandse groep meer gerelateerd is aan harmonieuze sociale relaties dan voor de autochtoon-Nederlandse groep, doordat gevoel van controle voor de Marokkaans-Nederlandse groep bijdroeg aan het geven van positieve en geruststellende reacties en voor de autochtoon-Nederlandse groep aan negatieve opmerkingen over het spel.

Wat zeggen deze bovenstaande resultaten over het emotioneel functioneren van Marokkaans-Nederlandse jongeren? In het laatste, **zevende hoofdstuk** concluderen we dat er een eerste stap is gezet in het in kaart brengen van emotioneel functioneren van Marokkaans-Nederlandse jongeren in vergelijking met autochtoon-Nederlandse en Marokkaanse jongeren, en dat het tot belangrijke inzichten heeft geleid. Ten eerste blijkt dat het emotioneel functioneren (emotioneel bewustzijn, erkenning van sociale emoties, regulatie en uitingen van boosheid) van Marokkaans-Nederlandse jongeren grote verlap vertoont met dat van hun autochtoon-Nederlandse leeftijdsgenoten. Hun inzichten in emoties, erkenning, regulatie en

communicatie van emoties valt dus niet tussen twee culturen. Marokkaans-Nederlandse jongeren hebben typische 'Nederlandse' emotiepatronen zich eigen gemaakt waardoor ze zich op een gepaste manier binnen een Nederlandse context kunnen navigeren.

Deze resultaten bleken niet te worden beïnvloed door sekse. Ongeacht de culturele groep bleken de emotie erkenningen en uitingen van meisjes vaker op zichzelf gericht dan die van jongens (bv. erkenning van schaamte en indirecte boosheidsuitingen). Emotie erkenningen en uitingen daarentegen waren vaker gericht op de ander (bv. erkenning van boosheid en directe/agressieve boosheidsuitingen). Deze resultaten geven aan dat de emotiesocialisatie van meisjes en jongens veel overeenkomsten vertoont in verschillende culturen.

Ten tweede blijkt echter dat bij de Marokkaans-Nederlandse groep de positieve weerslag van het aannemen dan wel internaliseren van typisch Nederlandse emotiepatronen in hun psychologische welzijn niet duidelijk naar voren komt. Vergeleken met de twee autochtone groepen werden binnen de Marokkaans-Nederlandse groep minder aspecten van emotioneel functioneren geïdentificeerd die bijdroegen aan *minder* psychologische problematiek. Toekomstig onderzoek zou moeten uitwijzen in hoeverre individuele kenmerken, zoals acculturatiepatronen van jongeren, deze uitkomsten beïnvloeden. Zo zouden jongeren die zich niet thuis voelen in zowel de Nederlandse als de Marokkaanse cultuur, minder adequaat hun emoties kunnen reguleren dan hun leeftijdsgenoten die beide culturen weten te integreren. Bovendien is het aannemelijk dat het emotioneel functioneren van Marokkaans-Nederlandse jongeren context afhankelijk is. Waar het emotioneel functioneren van Marokkaans-Nederlandse jongeren in situaties met leeftijdsgenoten veel overlap vertoont met die van autochtoon-Nederlandse jongeren, zou het emotioneel functioneren van Marokkaans-Nederlandse jongeren in situaties met familieleden meer overeenkomsten kunnen vertonen met die van hun autochtoon-Marokkaanse jongeren.

Tot die tijd laten onze onderzoeken zien dat Marokkaans-Nederlandse jongeren emotioneel niet tussen twee culturen inzitten in situaties met leeftijdsgenoten. Hun emotie-ervaringen en -uitingen blijken niet 'Marokkaans', maar juist erg 'Nederlands' te zijn. Hoewel deze Nederlandse emotiepatronen van Marokkaans-Nederlandse jongeren niet altijd even adaptief zijn voor hun psychologische welzijn, geven de bevindingen aan dat het emotioneel functioneren van Marokkaans-Nederlandse jongeren in situaties met leeftijdsgenoten een product van de Nederlandse samenleving is. Onze uitkomsten impliceren dat de socialisatie van emotioneel functioneren van biculturele jongeren voor een belangrijk deel buitenshuis plaatsvindt.